

natura rei, posita consecratione, ad motum illorum accidentium movetur corpus Christi, et ad illorum elevationem elevatur, ad illorum depressionem deprimitur, et ad illorum corruptionem desinit ibi esse corpus Christi, quomodo desineret substantia panis, si ibi fuisset. Quod non videmus in exemplis allatis de vino, et Angelo, quia illa non manent ut substantiæ sub accidentibus; sed ut res in vase, vel in loco: non enim ad motum corporis assumpti, movetur Angelus necessario, et ex natura rei, sed posset non moveri, et quando movetur, voluntarie movetur, imo ipse est qui movet illud corpus: et quando dissolvitur illud corpus, non necessario Angelus desinit esse in eo loco, sed potest manere, si velit.

Adde, quod licet in verbis Domini esset aliqua obscuritas, vel ambiguitas, ea tamen sublata est, per multa Concilia Catholica Ecclesie, et Patrum consensum.

CAPUT XX.

Transsubstantio probatur testimoniis Patrum

Jam testimoniis veterum Patrum res eadem est demonstranda, id quod necessario faciendum est: siquidem adversarii jactant, transsubstantionem, non fuisse cognitam ante annum Domini 1200, id est, usque ad Concilium Lateranense sub Innocentio III.

Lutherus in lib. *de Captivitate Babyl.* cap. 1. non semel affirmat, transsubstantionem esse inventum S. Thome, et opinionem Thomistarum, et ibidem indicat eam opinionem probatam fuisse a Papa, in cap. Firmiter, quod caput deproptum est ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III, ubi Lutherus turpiter labitur in historia: siquidem S. Thomas nondum natus erat, cum ederetur cap. Firmiter, et Concilium illud celebraretur. Constat enim Concilium celebratum anno 1215, sanctum vero Thomam natum postea anno 1224. Petrus Martyr in libro *contra Stephanum Gardinerum* objecto 128, Innocentium III, cum Concilio Lateranensi facit auctor in primum transsubstantionis, tum quoad nomen, tum etiam quoad rem. Joan. Calvinus lib. IV. Institut. cap. 17. § 43. eodem respexit, cum ait, tempore S. Bernardi nondum innotuisse orbi transsubstantionem.

Idem quoque significat Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Concil. Trident. sess. XIII. cap. 4. ubi dicit, tempore Petri Lombardi nihil certi de hac re fuisse in Ecclesia.

Igitur ad hoc mendacium refellendum, adducenda erunt testimonia Patrum ab Apostolorum tempore, usque ad tempora Innocentii III, sive ad annum Domini 1200. Prima ætate post Apostolos ab anno Domini 100 ad 200, floruerunt Justinus et Irenæus. Justinus in Apologia 2. prope extrema, dicit, eam cibum ex quo carnes nostræ aluntur, id est, panem prece verbi Dei sanctificatum, esse carnem Domini. Irenæus lib. IV. cap. 34. « Quomodo, inquit, constabit eis cum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini sui, etc. » Uterque igitur vult hanc propositionem esse veram, panis consecratus est corpus Domini. Atqui hæc vera esse non potest, sine mutatione Panis in corpus Domini, neque enim panis manens panis, esse potest corpus Domini, ut supra ostendimus; igitur mutatio fit, et eo modo panis mutatus, vere est corpus Domini.

Ab anno 200 ad 300, floruerunt Tertullianus et Cyprianus. Tertullianus lib. IV. in Marcionem: « Acceptum panem, inquit, corpus suum facit, dicendo: Hoc est corpus meum. » At quomodo potuit panis fieri corpus sine sui mutatione? Cyprianus in serm. de Cæna Domini: « Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effligit, sed natura mutatus omnipotentia Verbi factus est caro. » Hic plane vides, panem mutari quoad naturam seu substantiam, et tamen effligem, id est, accidentia remanere; et hoc est quod vocamus transsubstantionem.

Ab anno 300 ad 400, floruerunt Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Gregorius Nyssenus et Gaudentius. Cyrillus catechesi 4. mystagog. « Aquam, inquit, aliquando mutavit in vinum, et non erit dignus, cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutavit. » En realem mutationem. Paulo infra: « Sub specie panis datur tibi corpus et sub specie vini datur tibi sanguis. » En accidentia panis, quæ remanent. Et infra: « Hoc sciens, et pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur a nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat. » En absentiam substantiæ panis, manente colore, et sapore, et proinde integram transsubstantionem.

Ambrosius lib. de iis, qui initiantur my-

steris, c. IX. « Quantis utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit? majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. » Ecce non manet panis, quem natura formavit, et tamen accidentia manent, ut experimento constat; ergo substantia mutata est, accidentibus non mutatis.

Gregorius Nyssenus in orat. magna catechetica, cap. 37. « Recte Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari. » Et infra: « Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quæ videntur (panis et vini) naturam mutans. » Et hic vides naturam panis mutari, manente specie exteriore: nam ideo dicit mutari naturam rerum, quæ videntur.

Gaudentius tract. 2. de Exodo: « Ipsa naturarum creator et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus, quia et potest, et promisit, efficit proprium corpus, et qui de aqua vinum fecit, de vino sanguinem suum facit. »

Ab anno 400 ad 500, floruerunt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus Alexandrinus, et Eusebius Emisenus, Joannes Chrysostomus homil. 83. in Matth. « Non sunt humanæ virtutis opera proposita: nos ministrorum locum tenemus; qui vero sanctificat ea, et immutat, ipse est. » Et homil. de Eucharistia in Eneceus: « Num vides panem, num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? absit: ne sic cogites. Sicut enim si cera igni adhibita, illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic et hic puta mysteria consumi corporis substantia. » Hic etiam videmus totam substantiam mysteriorum, id est, panis consecrati, consumi ab adveniente substantia corporis Domini, ut ceram ab igne: et tamen manere exteriorem speciem panis, ut sensus ipsi testantur.

Augustinus in serm. quem citat Beda in cap. 10. prioris ad Corinth. « Non omnis panis, sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi. » Adverte, non dixisse Augustinum, Panis est corpus Christi, ut Lutherani loqui solent, sed « Fit corpus Christi. » Quæ verba mutatiorem significant panis in corpus; ut quidem Zwingliani utemque respondere possent, mutatione significationis ex pane fieri corpus: at Lutherani quid respondere possint, nescio. Nam ipsi volunt realiter corpus Domini adesse in Cæna: Au-

gustinus autem dicit, panem fieri corpus, proinde fateri debent ex Augustini sententia, panem reipsa converti in corpus. Item serm. 28. de verbis Domini: « Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicitur; ubi Christi verba deproptum fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica ait, Panem nostrum? panem quidem dixit, sed *et hoc* hoc est, supersubstantialem: non iste panis, qui vadit in corpus, sed ille panis vite æternæ qui animæ nostræ substantiam fulcit. » Thomas Waldensis tom. II. cap. 83. citat alium locum ex lib. Augustini de corpore Domini, quem dicit se transcripsisse ex antiquissimo libro, antiqua valde manu descripto: « Nec credendum est, inquit, quod substantia panis vel vini remaneat; sed panis in corpus Christi, et vinum in sanguinem vertitur, solummodo qualitibus remanentibus. » Suspicio eum librum non Augustini, sed Alcuini esse: nobis tamen satis est antiqui auctoris fuisse.

Cyrillus Alexandrinus in epist. ad Calosyrium: « Ne horreremus carnem, et sanguinem apposta sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus influit oblati vim vite, convertens ea in veritatem propriæ carnis, ut corpus vite quasi quoddam semen inveniant in nobis. »

Eusebius Emisenus, seu quicumque auctor libri, serm. de corp. Domini: « Quando benedicende verbis celestibus creaturæ saceris altaribus imponuntur, antequam invocatione summi numinis consecrentur, substantia illie est panis et vini; post verba autem Christi, corpus et sanguis est Christi. Quid mirum est autem, si ea quæ verbo creare potuit, possit creata convertere. »

Ab anno 500 ad 600, floruit S. Remigius Remensis, qui in cap. 10. prioris ad Corinth. sic loquitur: « Caro, quam Verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali, in unitate suæ personæ, et panis, qui consecratur in altari, unum corpus Christi sunt; sicut enim illa caro corpus Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed unum corpus. »

Post annum Domini 600, Gregorius Papa I, teste Paulo Diacono in ejus vita, ita coram populo locutus est: « Præseus conditor nostræ infirmitatis, ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, panem et vinum aqua mixtum manente propria specie, in carnem et

sanguinem suum spiritus sui sanctificatione convertit. »

Post annum Domini 700, Beda in serm. de Epiphania: « Panis et vini creatura in Sacramento carnis et sanguinis ejus, ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur. » Nota, per Sacramentum intelligi ipsum corpus sub specie panis existens: nam alioqui non opus esset ineffabili Spiritus sanctificatione, si sola significatione panis mutaretur. Præterea idem Beda in lib. de mysteriis Missæ, quem citat Thomas Waldensis tom. II. cap. 82. « Ibi, inquit, forma panis videtur, ubi substantia panis non est: nec est ibi panis alius, quam panis, qui de coelo descendit. »

Joannes Damascenus in IV lib. de fide, cap. 14: « Panis, vinumque et aqua per invocationem, et adventum Spiritus sancti, supernaturaliter transmutatur in corpus et sanguinem Christi, et non sunt duo, sed unum et idem. »

Post annum Domini 800, multi scripserunt Theophylactus in cap. VI. Joannis: « Transformatur arearis verbis panis ille per mysticam benedictionem, et accessionem sancti Spiritus, in carnem Domini. »

Strabus auctor Glossæ ordinariæ in Glossa cap. XI prioris ad Corinth. « Nos, inquit, incerta relinquentes, quod ex auctoritatibus certum est, profitemur, scilicet substantiam panis et vini, in substantiam corporis et sanguinis Domini converti: modum vero conversionis nos ignorare non erubescimus fateri. Quæ autem remanent de priori substantia accidentia, scilicet color, sapor, forma, pondus, nec ipsum corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur. »

Alcinius, qui floruit circa annum Domini 800, in lib. de divinis officiis, cap. de Missa, exponens illa verba canonis: *Ratum, rationabile, etc.* « Panis, inquit, per se irrationabilis est, sed orat Sacerdos, ut ab omnipotente Deo consecratus, rationabilis fiat transeundo in corpus Filii sui. » Et infra: « Consulens Deus infirmitati nostræ, qui non solemus carnes erudas manducare, et sanguinem bibere, facit ut in pristina remaneant forma duo illa munera; et est in veritate corpus Christi et sanguis. »

Remigius Altiisiodorensis in Psal. XXI: « Panis et vinum a Christiana veritate dicuntur non quod naturam panis et vini post consecrationem in se retineant, nisi quantum ad speciem et saporem, et odorem: illi namque qui carnem in utero Virginis assumptam

Verbo suo personaliter et ineffabiliter unire potuit, qui etiam mortalia corpora nostra imperi sui potentia faciet immortalia, panis et vini materiam in sui corporis et sanguinis naturam transferrè possibile est. »

Amalaricus Trevirensis in lib. III. de Ecclesiastic. offic. cap. 24: « Hic credimus naturam simplicem panis et vini mixti verti in naturam rationabilem, scilicet corporis et sanguinis Christi. »

Paschanius Corbeiensis in lib. de corpore et sanguine Domini, cap. I: « Licet figura panis et vini hic sit, omnino nihil aliud, quam caro Christi, et sanguis post consecrationem credenda sunt. » Si nihil aliud; non igitur substantia panis et vini.

Sed omittenda non est elegantissima et acutissima responsio Kemniti ad hunc locum. Nam in fine disputationis de transubstantiatione, in 2. par. Exam. Concil. Trident. sess. XIII. cap. 4. volens exemplo quodam ostendere, quid se respondendum ad loca Patrum objicit sibi hunc locum, tamquam Ambrosii (cum tamen non Ambrosii, sed Paschasii sit) ac respondet, nihil aliud credendum esse in Eucharistia, quam carnem et sanguinem Domini: non quod panis ibi non sit, sed quia panis non creditur, sed videtur: corpus autem Domini sola fide apprehenditur. At si id voluit dicere Paschasius; ergo ante consecrationem panis non videbatur, sed credebatur: ipsa enim dicit, post consecrationem non credi, nisi corpus. Et cur, obsecro, idem auctor præmisit, Deum omnia posse convertere et mutare pro arbitrio?

Post annum Domini 900, floruit S. Fulbertus Carnotensis, qui in epist. ad Adeodatum: « Dubitari, inquit, nefas est, ut ad ejus naturam cuncta subito ex nihilo substituerent, si pari potentia in spiritualibus Sacramentis terrena materies naturam et meritum generis sui transcendens, in Christi substantiam commutetur, cum ipse dicat: Hoc est corpus meum; et paulo post: Hic est sanguis meus. Si Deum omnia posse credis, et hoc consequitur ut credas, nec humanis disputationibus discernere curiosus insistas, si creaturas quas de nihilo potuit creare, has ipsas multo magis valeat in excelsioris naturæ dignitatem convertere, et in sui corporis substantiam transfundere. »

Atque hætenus de Patribus, qui floruerunt primis mille annis, antequam hæresis Berengarii oriretur: nunc subjiciemus eadem brevitate eorum testimonia, qui scripserunt

duobus posterioribus sæculis, qui omnes ut manifestam hæresim repellunt, remanentiam panis et vini in Eucharistia. Igitur ab anno 1000 ad 1100, hi scripserunt. Lanfrancus in lib. de corpore et sanguine Domini: « Ecclesia Christi, inquit, panem in carnem, vinum converti credit in sanguinem. » Et infra: « Confitetur Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem et vinum ad sacrandum proponi in altari, sed inter sacrandum incomprehensibiliter, et ineffabiliter in substantiam carnis et sanguinis commutari. »

Adelmannus in epist. ad Berengarium: « Qui dixit in principio: Fiat lux et facta est lux de nihilo: non potuit dicendo de pane: Hoc est corpus meum; ita fieri efficere? Et qui tacita virtute aquam convertit in vinum: non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici debet) sonante velociter eadem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre? »

Hugo Lingonensis in epist. ad Berengarium: « Sicut non capis, quomodo Verbum caro factum est; sic non potes iterum capere, quomodo panis iste mutetur in carnem et vinum in sanguinem transformetur, nisi te docuerit omnipotentis fides. »

Guitmundus Aversanus lib. 3. contra Berengarium: « Nunc, inquit, contra illos habenda est ratio, qui Ecclesie rationibus expugnati, jam quidem negare nequeunt, substantiam corporis Christi cibo inesse Domini: panem tamen et vinum per verba Salvatoris in carnem ejus, et sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum panem et vino commiscentes, tamquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt. » Vides hæresim appellari eam sententiam, quam nunc Lutherani defendunt, et tamen nondum natus erat Innocentius III.

Anselmus Cantuariensis in lib. de corpore Domini apud Joannem Garæum (nec enim librum ipsum Anselmi adhuc videre potui): « Contra omnem sæcularis philosophiæ rationem, et intellectum mutata panis substantia in aliam substantiam ad quoddam mysterii obsequium quedam accidentia, quæ illi inhaerebant, sic transtulit non mutata, ut corpus Domini (licet adsit albedo) non faciat album, nec rotunditas rotundum. »

Ab anno Domini 1100 ad 1200, sequentes auctores floruerunt. Algerus lib. I. de corp. Domini cap. 7. sic in titulo posuit: « Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis, et vini in verum corpus Christi

mutetur. » Et ibidem, et cap. 8. fuse docet, cur Deus noluerit substantiam panis manere, et cur voluerit accidentia manere. Petrus Chuniacensis in lib. de sacrificio, et transubstantiatione contra Henricum, et Petrum Bruis: « Hoc sacrum, et salutare Sacramentum aliud esse videtur, et aliud est; per virtutem Verbi divini substantia (ut jam sæpe dictum est) mutata, specie reservata. » Ubi etiam fuse docet, omnino esse credendum, per consecrationem mutari substantiam panis, et accidentia remanere, exemplis plurimis in medium adductis, quibus probat id non esse impossibile. Hugo Victorinus lib. II. de Sacramento. par. 8; cap. 7: « Videtur, inquit, species panis, et vini, et substantia panis, et vini non creditur: creditur autem substantia corporis, et sanguinis Christi, et tamen species non cernitur. » Et cap. 9: « Per verba sanctificationis vera panis, et vera vini substantia, in verum corpus et sanguinem Christi convertitur: sola specie panis et vini remanente, et substantia in substantiam transeunte. Conversio autem ipsa non secundum unionem (Nota contra Lutheranos) sed secundum transitionem credenda est. » Petrus Lombardus lib. 4. sentent. dist. 11, lit. D: « Post consecrationem, inquit, non est substantia panis, vel vini, licet species remaneant. » Euthymius Zigabenus in cap. 26. Matth.: « Panem, inquit, et vinum ineffabiliter transmutat in ipsum corpus, et sanguinem suum. »

Habemus triginta duos probatissimos testes, quorum postremi quinque tempore S. Bernardi, omnes autem ante Innocentium III floruerunt. Ex quibus colligimus, primo, verissimum esse quod ait Concil. Trident. sess. XIII. cap. 4. Ecclesie Catholice semper fuisse persuasum, ita transmutari panem in corpus Domini, ut substantia panis recedente, sola maneret Christi caro sub accidentibus panis. Secundo, mendacia esse impudentissima tum Lutheri, tum Lutheranorum, qui hanc mutationem excogitatum esse volunt, vel ab Innocentio III, vel a S. Thoma. Tertio, mentiri Galvinum, cum lib. IV. Insit. cap. 17. §. 14. de hac transubstantiatione sic loquitur: « Vetustatis patrocinio, quod evidenti Dei Verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palam est. Nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis sæculis modo, quibus prior adhuc vigebat religionis doctrina; sed cum jam admodum iniqui-

nata esset illa puritas. Nemo est veterum, qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem, et vinum esse, et si (ut dictum est) variis epithetis illa interdum insipienti ad commendandam mysterii dignitatem. » Hæc ille: cui satis fuit dixisse: nam probare quod dicebat, et vel unum ex Patribus testem adducere, indignum erat gravitate tanti heresiarchæ.

CAPUT XXI.

Probatum idem ex definitione, et consensu Ecclesiæ ab annis quingentis.

Nunc probanda est eadem veritas ex definitione sub anathemate, et consensu totius Ecclesiæ, saltem ab annis quingentis. Quæ probatio duabus de causis adhibenda est. Primo, quia adversarii, etsi fateantur a tempore Innocentii III, invecam esse opinionem transubstantiationis in Ecclesiam, tamen Kemnitius loco citato contendit, non fuisse definitam sub anathemate, nisi hoc nostro sæculo a Concilio Tridentino, idque probat, quia Græci in Concilio Florentino noluerunt huic dogmati assentiri, et Latini, cum eis non obstante ea discordia, reconciliati sunt. Petrus etiam Martyr in lib. *contra Gardiner*, object. 84. dicit. Græcos semper a transubstantiatione abhorruisse, et ex eodem Concilio Florentino id probat. Nos igitur Deo volente, facillime demonstrabimus in sex Conciliis ante hoc nostrum sæculum fuisse sub anathemate definitam veritatem transubstantiationis: quorum duo ante annos quingentos celebrata sunt. Ex quo sequitur, saltem ab annis quingentis, id est, a tempore hæresis Berengarianæ dogma transubstantiationis sub anathemate stabilitum, et ipsos etiam Græcos cum Latinis in hac re semper mirifice consensisse.

Secundo, adhibenda est hæc probatio, quia hoc fundamendo posito, due rationes colligi poterunt, cur de hac veritate dubitari non debeat. Primum enim fieri nequit, ut Ecclesia universa tot sæculis in gravissimo errore versata sit. Deinde hoc ipso tempore, quo hæc veritas tanquam certissimum dogma, atque adeo ut fidei articulus celebratur, flourerunt in Ecclesia plurimi sanctissimi viri, vite innocentiæ, miraculis, aliisque di-

vinis donis clarissimi, quos nulla ratio admittit, ut et Deo amicissimi fuerint, et simul in fide graviter erraverint.

Primum igitur generale Concilium Romanum, sub Nicolao II, quod celebratum est circa annum Domini 1060, Berengarium abjurare coegit illis verbis: « Ego Berengarius anathematizo eam hæresim, de qua hactenus infamatus sum, quæ estruere conatur, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum, et non verum corpus, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse. » Hæc abjuratio, et anathematizatio apertissime significat rem a Concilio definitam sub anathemate fuisse: nec enim congruit ulli abjurare, et anathematizare sententias dubias, sed eas tantum, quæ damnantur ab Ecclesia, tanquam hæreses exploratæ. Quod autem Concilium hoc generale, cum jussit credi panem post consecrationem esse corpus Domini, intellexerit non esse corpus, manendo panem, sed desinendo esse panem per mutationem in corpus: ac proinde definiit transubstantiari panem in corpus, testantur tres optimi viri, qui illis temporibus vixerunt, Lanfrancus, Guimundus, Anselmus, quorum unus ipsi Concilio interfuit, et fortasse etiam duo interfuerunt.

Lanfrancus igitur, qui Concilio interfuit, in lib. de corp. Domini sic alloquitur Berengarium: « Nicolaus Papa comperiens te docere, panem vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere, concessa tibi respondendi licentia, cum non auderes pro tue partis defensione aliquid respondere, pietate motus ad preces tuas præcepti tradi scripturam tibi. Ejus principium est: Ego Berengarius etc. » Itaque voluit Concilium (ut Lanfrancus affirmat) illa confessione destruere hæresim, quæ asserit, panem non mutatum in Sacramento remanere.

Guimundus, qui eidem Concilio videtur interfuisse, sic de eodem Concilio loquitur lib. III. de corp. Domini. « Panem et vinum altaris Domini in corpus et sanguinem Christi substantialiter converti, non sicut deliravit Berengarius, corporis et sanguinis Domini figuras tantum esse, et umbras, aut intra se latentem Christum tegere, universalis Ecclesiæ consensione roboratum est. » Et ibidem utitur hoc argumento: Si quod universa Ecclesia tenet, Apostolicum censendum est, et amsi nullis sit munus Conciliis, quanto

magis illud Apostolicum censendum erit, quod universa Ecclesia tenet, et Conciliis roboratum est?

Denique S. Anselmus, qui etiam eodem tempore vixit, in epistola de corpore Domini, sic ait: « Panis substantiam post Domini corporis consecrationem in altari superesse semper abhorruit pietas Christiana, nuperque damnavit in Berengario Turonensi, ejusque sequacibus. » Vides igitur ab Ecclesia aperte definitum ipso tempore Berengarii, id est, ante annos quingentos, non remanere substantiam panis in Eucharistia, ac proinde definitam transubstantiationem, ut Catholicam veritatem.

Secundum Concilium fuit Romanum, sub Gregorio VII celebratum, anno Domini 1079, mense Februario, ut refert Thomas Waldensis, tomo II. de Sacrament. cap. 43. in quo alia fidei possessio clarior edita est propter fraudes varias, quibus Berengariani proter illam professionem editam sub Nicolao II. depravare solebant. Sic igitur habet posterior fidei confessio: « Ego Berengarius, corde credo, et ore confiteor, panem et vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis, et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram, ac propriam, et vivificatricem carnem, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi etc. » Nihil igitur novi, si de re ipsa agatur, statuit Concilium Lateranense, et multo minus Tridentinum.

Tertium est Concilium generale Lateranense, sub Innocentio III celebratum, anno Domini 1215, in quo non negant adversarii hoc nostrum dogma etiam sub nomine transubstantiationis confirmatum: sed negant aliqui eorum, ut Kemnitius, et quidam alii, definitum sub anathemate, atque ut decretum de fide, a quo non liceat dissentire sine periculo hæreseos. At hoc nullo negotio demonstrari potest. Nam initium capituli I. ejus Concilii sic incipit: « Firmiter credimus, et simpliciter confitemur ». Ac deinde subnectitur integra confessio fidei de Trinitate, de creatione mundi, de Incarnatione Verbi, de Ecclesia, et Sacramentis; et deinde cap. 3. de prædicta confessione sic loquitur idem Concilium: « Excommunicamus, et anathematizamus omnem hæresim extollentem se, adversus hanc sanctam, orthodoxam, Catholicam fidem, quam superius exposuimus ». Ecce igitur anathema, quod Kemnitius requirebat. Quid quod Lutherus ipse in lib. de captiv. Babyl. cap. 1. agnoscit in cap. Fir-

miter, quod ex hoc Concilio sumptum est, transubstantiationem, ut articulum fidei definitum? Quæ cum ita sint, Kemnitii mendacium, et temeritas non modo cum ipso nostro Concilio, sed etiam cum suo propheta, et apostolo pugnat.

Quartum Concilium est Romanum generale, celebratum anno Domini 1413, in quo damnati sunt tanquam hæretici articuli Joann. Wiclefi, quorum primus est: « Substantia panis materialis, et similiter substantia vini materialis manet in Sacramento altaris. » Secundus est: « Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento. » Hujus Concilii meminit, et decretum ipsum recitat Joannes Cochleus lib. I. histor. Hussitarum.

Quintum Concilium est Constantiense generale celebratum anno Domini 1414, in cuius sess. VIII. confirmatur sententia Romani Concilii, et rursus neminatim, et sub anathemate damnantur articuli Joann. Wiclefi, et damnatio ipsa in fine Concilii iterum approbatur a Martino V vero, ac legitimo summo Pontifice.

Sextum denique Concilium est Florentinum generale, in cuius sessione ultima celebrata anno Domini 1439, consentiente universo Concilio Latinorum et Græcorum, data est instructio Armenis de fide, et Sacramentis: in ea instructione sic habemus de Eucharistia: « Substantia panis in corpus Christi, et vini in sanguinem convertuntur. » Ex his ergo evidenter apparet, quam aperte, et impudenter Kemnitius mentitur.

Quod autem Petrus Martyr, et idem Kemnitius objiciunt de Græcis, aliud est mendacium, et impostura plane digna iis hominibus, qui auctorem illum sequuntur, qui patet mendacii ab ipsa Veritate nominatur. Nam ut ex ipsis Concilii actis cognosci potest, nunquam fuit questio inter Latinos et Græcos, an panis vere et substantialiter mutaretur in corpus Domini, sed questio fuit, et adhuc est de verbis, quibus fit illa ineffabilis mutatio. Latini enim sentiebant, ut etiam semper sentient, solis Christi verbis fieri illam mutationem; Græci contra sentire videbantur, non solis Christi verbis, sed quibusdam aliis precibus ab hominibus compositis mutationem illam fieri. Hanc autem solam fuisse questionem patet, tum ex ipso Concilio prope finem, tum ex auctoribus Græcis, qui de hac ipsa questione illo tempore scri-

perunt, qui sunt Bessarion Cardin. Nicæus, Nicolaus Cabasilas, Marcus Ephesius.

Quod autem Græci nunquam abhoruerint a transubstantiatione (ut Pseudomartyr audacter menditur) colligitur primo ex antiquis auctoribus supra citatis, Cyrillo Hierosolymitano, Gregorio Nysseno, Joanne Chrysostomo, Cyrillo Alexandrino, Joan. Damasceno, Theophylacto, et Euthymio.

Secundo, ex auctoribus recentioribus, Nicolao Methonensi, Samona Gazensi, Nicolao Cabasila, Marco Ephesio, et Bessarione, quorum opuscula exstant nuper impressa, qui omnes apertissime confitentur mutationem istam, de qua loquimur.

Tertio, ex Concilio Lateranensi, sub Innocentio III, supra citato: siquidem interfuerunt Græcorum etiam Patriarchæ, et cap. 4. ejus Concilii indicat Innocentius eo tempore Græcos ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ rediisse.

Quarto, ex Concilio Florentino. Nam in instructione Armenorum disertis verbis ponitur hæc mutatio substantiæ panis in corpus Christi. Consensisse autem in eam instructionem etiam Græcos, patet ex initio, et fine illius instructionis; initio enim dicitur facta sacro approbante Concilio, et in fine dicitur data in publica synodali sessione. Quod autem quidam dicunt, Græcos discessisse ex civitate Florentina, antequam Armenii advenirent, falsum est, ut patet ex ultimis verbis Concilii, quæ sic habent: Dum autem hæc gerebantur, Armeniorum Patriarchæ legati ad Synodum ipsam venerunt; et infra: Una cum Græcis Florentia discesserunt.

Quinto, patet ex eo, quod cum Græci tempore Leonis IX, et deinceps multa objecerint Latinis, ob quæ ab illis dissentire se dicerent, nunquam tamen hoc objecerunt de mutatione panis in corpus Christi, quam ab Ecclesia Latina doceri, ut dogma fidei, ignorare non poterant.

Sexto, denique patet ex censura Orientalium ad Augustanam Confessionem: divina enim providentia factum est, ut Lutherani ad suam ipsorum sempiternam confusionem, judices facerent controversiarum, quas nobiscum habent, inimicos nostros. Itaque miserunt Augustanam Confessionem ad Patriarcham Constantinopolitanum, qui censuram remisit pro approbatione, et cum in aliis articulis eos reprehendit, tum potissimum in art. 10. qui est de cœna Domini. Sic enim habetur in ea censura, cap. 10:

« Multa in hac parte de vobis (Lutheranis Confessionistis) referuntur, quæ nobis nullo pacto probari possunt. Ecclesiæ igitur sanctæ illud judicium est. In sacra Cœna post consecrationem, et benedictionem, panem in illud ipsum corpus Jesu Christi, vinum autem in illum sanguinem, virtute Spiritus sancti transire ac immutari. » Et paulo infra dicunt: Corpus Christi non descendere de cœlo, ut in Eucharistia præsens adsit, sed fieri præsens per transmutationem, et transitionem panis in corpus. Et paulo post dicunt: Sub speciebus panis verum corpus Domini contineri. Desinat igitur Pseudomartyr dicere, Græcos semper a transubstantiatione abhoruisse: desinat etiam Kennitius mentiri, Græcos in Concilio Florentino admittente notuisse mutationem istam panis in corpus Domini. Ecce enim inimici nostri sunt judices; ipsi sunt, qui et Calvinistas reprehendunt, quod solum signum corporis Domini in Eucharistia agnoscant, et simul Confessionistas arguunt, quod verum corpus Domini, sed sine panis mutatione in eodem Sacramento confiteantur.

CAPUT XXII.

Probatum eadem veritas ex convenientia rationis.

Nunc ultimo probanda est eadem veritas ex congruentia secundum rationem. Nam posito quo Deus voluerit, corpus Christi vere ac realiter communicari fidelibus manducandum, ut Lutherani (cum quibus nunc disputamus) concedunt, ratio profecto indicat omnino conveniens fuisse, ut non solum in pane et vino, qui est cibus et potus communissimus et optimus, id fieret, sed etiam ut substantia panis recederet, et accidentia remaneret.

Ac primum congruum fuisse, ut substantia panis abesset, probatur his rationibus. Prima ratio est, quia corpus Domini, ut supra diximus, manet sub accidentibus panis, non ut in vase, aut in loco, sed plane ad eum modum, quo substantia panis manet sub accidentibus suis, excepta informatione: nam ideo ex natura rei movetur ad motum accidentium, et desinit esse sacramentaliter ad accidentium illorum destinationem. Quod si

cum corpore Domini maneret substantia panis, tunc duæ substantiæ haberent ordinem ad eadem accidentia, et ab iisdem accidentibus, tanquam externis signis, demonstrarentur. Et quia substantia panis infirmaretur illis accidentibus, non autem corpus Christi, primarius ordo ad illa accidentia esset substantiæ panis, secundarius autem corporis Christi, et consequenter ipsa accidentia per se primo demonstrarent, et significarent panem, secundario autem corpus Christi; quod sane absurdum esset. Nam si quis peteret, quid sit quod est in altari, oporteret respondere: Est panis triticus, et etiam corpus Christi; etsi quis quæreret, quid significant illa accidentia? respondendum esset, substantiam panis illic esse, et simul corpus Christi; et si alius interrogaret: Quid frangit Sacerdos, et communicantibus tanta religione distribuit? diceremus, panem triticum, et simul corpus Christi. Profecto igitur multo convenientius fuit, ut solum Christi corpus ad illa accidentia ordinem haberet, et illa soli Christi corpori deserviret.

Secunda ratio est ob venerationem Sacramenti. Nam si una cum corpore Domini substantia panis sub iisdem accidentibus contineretur, periculum esset, ne simpliciores adorarent panem: illi enim non distinguunt, sed simpliciter adorant, quod sub illis speciebus continetur.

Tertia ratio est ob dignitatem; quia non videtur rationi consentaneum, ut simul maneat cibus ventris et cibus mentis, panis terrenus, et panis cœlestis.

Quarta ratio est, quia si panis substantia adesset, non posset corpus Domini sumi, quin solveretur jejunium; ex quo sequeretur, ut nemo posset eodem die sæpius communicare; siquidem ex decreto Apostolorum, teste Augustino in epist. 118. cap. 6. non nisi a jejunis corpus Domini rite sumi potest. Et tamen constat ante 1000 annos, fuisse in Ecclesia morem, ut Sacerdotes sacra celebrarent in die Natalis Domini, ut patet ex Gregorio, homil. 8. in Evangelia, et præterea extra eum diem certis de causis permittunt canones, ut unus presbyter sæpius eodem die sacrum faciat, et corpus Domini sumat.

Jam vero congruum fuisse, imo etiam necessarium, ut panis accidentia maneat, multis rationibus probari potest; quæ notandæ sunt, quoniam et Lutherus, et Petrus

Martyr, et Kennitius, et alii mirantur, cur sicut dicimus, panem transubstantiari, non etiam dicamus transaccidentiari.

Prima igitur ratio est, quia si etiam accidentia abessent, nullum esset in Eucharistia signum sensibile; proinde nullum esset Sacramentum. Secunda, quia non posset ullo modo vera esse Domini sententia: *Ver est corpus meum*, si ita mutaretur totum in totum, ut nihil in utroque termino commune remaneret. Tertia, quia hoc modo majus est meritum fidei. Quarta quia horror esset humanam carnem in propria specie manducare.

Quam rationem oppugnandam sumpsit Petrus Martyr in lib. *Contra Gardiner*. multis in locis, sed maxime par. 3. Primo, quoniam etsi Christi caro velatur speciebus panis, tamen non propterea assatur, sed adhuc remanet cruda: ac per hoc non tollitur horror. Secundo, quia major est horror mentis, quam oculorum; horret enim qui scit se occidendum, etiamsi oculis non videat gladium. Et certe magis horret quis, si debeat comedere artoceam, quam si ret ex carne humana confectam, etiamsi non videret, nisi panaceum illud tegmen; quam si juberetur comedere verum panem, sed ad humani corporis similitudinem conformatum. Tertio, quia Deus non solet parceret sensibus, quando aliquid nobis utile est: unde proponit fidelibus suis calicem passionis et mortis, horrore plenum. Sed hæc facile solvi possunt.

Ad primum respondeo, per illas species panis Christi, carnem non assari, neque ullo modo coqui; tamen magis tolli horrorem, quam si assaretur. Nam causa horroris in carne humana comedenda est læsio ipsius carnis: horret enim naturaliter homo vesci, et nutrirî carne humana, quæ horret lacerare, et destruere carnem suæ speciei. At si quis posset amicum suum totum et integrum sine ulla ejus læsione intra pectus suam recipere, libentissime faceret. Nam ex vehementi amore hoc desiderari, testantur amplexus arctissimi eorum, qui se valde diligunt; et in hoc modo comedendi magis horret animus assam carnem, quam erudam, et vivam recipere: siquidem novit sine læsione assari non posse. Jam igitur, quia in specie panis sumitur Christus integer, et vivus, et sine ulla ejus læsione, et nostra summa cum utilitate, inde fit, ut animus non horreat.

Ad secundum dico, majorem esse horrorem mentis, quam sensuum; sed per species panis, et doctrinam fidei, tolli utrumque horrorem in Eucharistia sumenda.

Ad tertium dico, Deum non parcere sensibus, quando agitur de sola pœna; parcere autem quando horror sensuum cum scelere conjungeretur in propria specie sumere, quia deberet necessario lacerari, et destrui. Deinde in hoc Sacramento Deus consolari suos cupiebat, non affligere; unde debuit in hac re tollere horrorem, etiamsi in aliis rebus aliquando non tollat.

Adde, quod hæc ratio sumpta ab horrore, non est solius S. Thomæ, et Scholasticorum, sed multorum veterum Patrum; Ambros. lib. iv. de Sacrament. cap. 4. et lib. vi. cap. 4. Cyrilli in epist. ad Galosyrium; Gregorii apud Paulum Diaconum in ejus vita; Damasceni liv. iv. cap. 14, Theophylacti in c. vi. Joan. et Augustini apud Gratianum, de consecrat. dist. 2. can. Utrum.

CAPUT XXIII.

Refelluntur Kemnitii objectiones.

Superest, ut ad ea respondeamus, quæ adversarii contra transubstantiationem objiciunt. Ac primum solvam argumenta Kemnitii: ipse enim omnia collegit, quæ Lutherus in lib. de captiv. Babylon. cap. 1. et Calvinus in lib. iv. Instit. cap. 17. § 13. 14. et 15. contra transubstantiationem scripserunt. Deinde solvam argumenta Petri Martyris, quia multa nova addidit ad superiora.

Igitur Kemnitius Lutherum et Calvinum secutus, primo loco proponit argumentum a nomine transubstantiationis, quod nomen peregrinum et barbarum transubstantiationis, Concilium hoc invenerit, quod signum et novæ, peregrinæ, et barbære sententiæ.

Respondeo primo, stultum esse, cum de re constat, ligare de nomine: de re autem ita constat, ut non possit magis constare. Nam Patres, ut supra vidimus, dixerunt panem substantialiter converti in carnem Christi, manentibus tamen accidentibus panis; et Hugo dixit, substantiam in substantiam ire; et Guitmundus, Algerus, Petrus Cluniacensis ante hoc Concilium ex professo

disputarunt, mutari substantiam panis, accidentibus non mutatis, quæ actio non potest uno verbo significari, nisi dicamus transubstantiari.

Secundo licuit Concilio Nicæno in ipso symbolo ponere nomen *ὑποστάσις*, et Concilio Ephesino nomen *ἁπόστασις*; majori igitur ratione licuit Concilio Lateranensi in confessione fidei nomen transubstantiationis ponere. Nam in Concilio Nicæno 318 Episcopi fuerunt, in Ephesino 200, at in Lateranensi Episcopi supra 400, et Patres in universum plusquam 1000. Deinde ante Nicænum, et Ephesinum Concilium pauca testimonia veterum extabant de re ipsa: at ante Lateranense innumerabilia. Neque obstat, quod nomen *ὑποστάσις*, non fuerit primo inventum in Concilio Nicæno, ut non ostendimus in II. lib. de Christo, cap. 1, nam satis est, quod in eodem Concilio fuerit publice ab Ecclesia receptum, et stabilitum, ut Augustinus affirmat lib. III. contra Maximinum, cap. 14. Præterea, ante Nicænum Concilium non extabat unum aliquod nomen æquivalens nomini *ὑποστάσις*: at ante Concilium Lateranense extabant multa nomina æquivalentia nomini transelementationis. Nam Patres passim vocant conversionem, et transmutationem, et Theophylactum in cap. XIV. Marci vocat transelementationem, quæ certe vox nihil minus significat, quam transubstantiationem: nam transelementatio significat mutationem totius rei usque ad prima elementa, id est, usque ad ipsam materiam, quæ ab Aristotele elementum vocatur. Denique, si mutatio solius formæ dicitur a Græcis *μεταστροφήσις*, et a Latinis transformatio, et mutatio externæ figuræ, dicitur transfiguratio etiam in Evangelio, cur mutatio substantiæ non poterit recte dici transubstantiatio?

Deinde proponit argumentum negativum hoc modo: « Verissimum est illud axioma, nihil pro articulo fidei Ecclesia proponendum esse, quod non ex manifestis, certis, et firmis Scripturæ testimoniis aperte ostendi et probari potest. Sed transubstantiatio ab Andradio (uno videlicet ex Catholicis Doctoribus) collocatur inter illas res, quæ nullis Scripturæ sacræ testimoniis aperte definite, et explicatæ sunt. Scotus item Cameracensis, et alii diserte fateantur, nec verbis Scripturæ, nec symbolis fidei, nec veterum sententiis cogi nos ad dogma transubstantiationis. »

Respondeo, ad singulas partes argumenti.

Axioma Kemnitii falsissimum est: nam si nihil pro articulo fidei proponendum est, quod non ex manifestis Scripturis probari possit, certe pro articulo fidei proponi non poterit, quod libri Evangelistarum, et epistolæ Pauli sint Scripturæ divinæ: id enim ex nulla Scriptura, sed ex traditione sola probari potest. Remoto autem ab articulis fidei, quod libri illi sint Scripturæ divinæ, simul coincident omnes alii articuli, qui ex Scripturis illis probantur. Axioma igitur Kemnitii universam fidem destruit.

Quod autem ex Andradio, et Scoto, atque Cameracensi Kemnitius refert, mala fide, ut ei solemne est, refert. Nam Andradus in lib. de cœna Domini, non dicit absolute transubstantiationem in rebus numerari, quæ ex Scripturis probari nequeunt, sed ex hypothesi loquitur, ac dicit: « Etiamsi transubstantiatio ex manifestis Scripturis, ut tu, inquit, arbitraris, probari non posset, tamen furor esset in iis rebus, quæ ex certis locis Scripturarum, nec probari, nec refelli possent, velle suo judicio potius, quam toti Ecclesiæ credere. » Itaque Kemnitius ex hypothetica Andradii sententia, absolutam fecit, ut calumandi occasionem haberet: quæ ratione posset etiam dicere, Christum esse mendacem, idque probare ex ipsius Christi testimonio, qui dixit, Joan. VIII. *Si dixerō, quia non novi eum, ero similis vobis, mendax* (1).

Ubi etiam obiter notanda est alia impostura Kemnitii contra eundem Andradium. Sic Kemnitius loquitur loco citato: « Andradus meus textit tale argumentum: Scriptura affirmat non esse apud Deum impossibile omne verbum; ergo credenda est transubstantiatio, etsi naturæ vires, ac modum superet; ac deinde argumentum ineptum facile eludit. Sed nunquam Andradio venit in mentem, ut tale argumentum faceret: nec enim ex omnipotentia probat transubstantiationem fieri, sed non esse impossibilem. Legatur locus Andradii, et per se mendacium cadet.

Non dissimili arte in Scoto, et Cameracensi Kemnitius iudit: Scotus enim in IV. dist. 14. quæst. 3. quem sequitur Cameracensis, tria dicit. Primo, potuisse Deum efficere, ut in Sacramento vere adesset corpus Christi cum pane; et si hoc fecisset, mysterium futurum fuisse facilius, et minus miraculorum in se continens. Quod quidem aliqui negant, alii concedunt: sed res ad fidem

non pertinet, neque de eo est nobis cum hæreticis controversia.

Secundo dicit, non extare locum ullum Scripturæ tam expressum, ut sine Ecclesiæ declaratione evidenter cogat transubstantiationem admittre. Atque id non est omnino improbabile. Nam etiamsi Scriptura, quam nos supra adduximus, videatur nobis tam clara, ut possit cogere hominem non protervum: tamen an ita sit, merito dubitari potest, cum homines doctissimi et acutissimi, qualis in primis Scotus fuit, contrarium sentiant.

Tertio addit, quia Ecclesia Catholica in generali Concilio Scripturam declaravit, ex Scriptura sic declarata manifeste probari transubstantiationem. Non enim potest non esse verus Scripturæ sensus, quem is tradit, qui Scripturam condidit: idem autem Spiritus sanctus est, qui et Scripturam dicitur Apostolis, et Prophetis, et qui eam per Ecclesiam declarat. Utinam modum istum loquendi Scoti Kemnitius, et cæteri Lutherani imitarentur; nulla enim controversia remaneret.

Unum tamen addit Scotus, quod minime probandum est; ante Lateranense Concilium non fuisse dogma fidei transubstantiationem: id enim ille dixit, quia non legerat Concilium Romanum sub Gregorio VII. neque consensum illum Patrum, quem nos supra adduximus.

Ad argumentum igitur Kemnitii respondeo, dogma transubstantiationis ad fidem Catholicam pertinere, quia colligitur ex Scriptura divina, secundum explicationem communem Patrum, et juxta declarationem Ecclesiæ in Conciliis generalibus.

Tertium argumentum sumit Kemnitius ex illis Scripturis, quæ Eucharistiam panem appellant: siquidem ante benedictionem vocatur panis, Matth. xxvi: *(Accepit panem, et de ipso quod accepit, ait): Hoc est corpus meum*. Et ne dubium esse posset, an particula demonstrativa denotaret id, quod acceperat Dominus, Lucas et Paulus id expresserunt in altera specie, siquidem dicunt: *Accepit poculum, benedixit, dedit illis, et ait: Hoc poculum etc* (1). Ergo simplex historia cogit ut dicamus panem esse corpus Domini, et poculum vini esse poculum sanguinis. At quomodo potest panis esse corpus si nullus sit ibi panis? et vinum esse sanguis, si

(1) Joan. VIII, 55.

nullum sit ibi vinum? Deinde post benedictionem in ipso usu Paulus Eucharistiam I Corinth. x. et xi. quinque panem appellat: *Panis quem frangimus. De uno pane participamus. Quoties manducabitis panem hunc. Qui manducaverit hunc panem indigne. Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat* (2). Ergo verus panis est in Eucharistia, non autem spectrum panis, id est, accidentia sine substantia: « Hæc argumenta, inquit Kemnitius, sunt perspicua, firma, et valde urgentia. »

Respondeo: Quod pronomem, *Hoc*, non demonstrat panem materialem, satis aperte demonstravimus in lib. I. cap. 10 et 11. neque opus est illa repetere, quia quod pronomem, *Hoc*, demonstrat panem materialem, utile est Calvinistis, contra quos tunc disseminavimus, Lutheranis autem non modo nihil prodest, sed vehementer obest. Quare valde miror Lutheri, Kemnitii, et aliorum imprudentiam, qui tantopere urgent, panem demonstrari pronomine illo: quanto enim fortius id probant, tanto seipsos ligant, et impediunt. Nam (ut supra deduxi) si Dominus ait: Hic panis est corpus meum, necessario sequitur, ut aut falsa sit Domini sententia, si nimirum proprie panis materialis dicatur esse corpus Domini, quod aperte implicat contradictionem: aut panis si corpus non proprie, sed figurate, quod voluit Calvinistæ: aut denique panis non manens panis, sed benedictione mutatus sit in corpus Domini, quæ est sententia Ecclesie Catholice, et verissima.

Ad illas ergo argutias: « Si panis est corpus Domini, ergo panis manet. Respondeo, falsum esse, panem esse corpus Domini, nisi addas, aut certe subintelligas, mutatum. Panis enim mutatus vere est corpus Domini: sed tunc non sequitur, debere manere panem; nam panis mutatus non est, sed fuit panis. Simile est, si dicas: Homo occisus, est cadaver: neque enim inde colligi potest; ergo homo manet, sed potius colligitur non manere, quia homo occisus non est homo.

Quod attinet ad alteram partem argumenti de nomine panis post benedictionem, respondi etiam lib. I. cap. ult. siquidem ea loca a Calvinistis objiciebantur: nunc breviter respondeo, apud Paulum panem vocari post consecrationem non spectrum, nec accidentia sine subjecto, sed verum cibum

supersubstantialem qui panis dicitur, vel quia ex pane factus est, vel quia figuram externam panis retinet, vel quia habet effectus, et proprietates panis, vel quia more Hebraico omnis cibus dicitur panis: siquidem manna vocatur panis in Scriptura frequentissime, Exod. xvi. Sap. xvi. Psal. lxxvii, Joan. vi.

Sed solutio ista Kemnitio non satisfacit: dicit enim esse valde absurdum in Scripturis ita ludere, ut in eodem capitulo modo panis accipiatur proprie, modo, metaphorice. Cum ergo I Corinth. xi. panis omnium consensu accipiatur proprie pro pane triticeo, quando Paulus ait: *Accipit panem, et gratias agens etc.*, oportet etiam paulo infra proprie accipere, quando idem ait: *Quotiescumque manducabitis panem hunc etc.*

Respondeo, non est ita absurdum, ut Kemnitius putat in eodem cap. varie accipere aliquam vocem, quando analogia aliqua, et similitudo inter eas res invenitur. Nam Exod. vii, virga Aaron vocatur virga, antequam verteretur in colubrum; et rursus in eodem capitulo vocatur virga, cum esset coluber, non virga: *Devoravit*, inquit Scriptura, *virga Aaron, virgas Magorum.*

At instat Kemnitius; nam Exod. vii, aperte declarata est conversio virgarum in colubros: ea autem declaratione facta, non est absurdum idem nomen tribui rei ante et post conversionem. Paulus vero non declaravit transubstantiationem, I ad Corinth. ii. quare sine fundamento asseritur, panis nomen accipi variis modis apud Paulum.

Respondeo, aliud exemplum ex ipso Paulo adduci potest, ubi nulla notatur conversio, et tamen idem nomen varie accipitur, I Corinth. 10. cum dicitur: *Panis quem frangimus*, de pane triticeo Paulus loquitur secundum Kemnitium; et de pane celesti, id est, de corpore Christi naturali secundum Catholicos; et tamen ibidem Paulus ait: *Unus panis multi sumus*, ubi non de pane triticeo, nec de corpore Christi naturali, sed de Ecclesia loquitur. Adde, quod Apostolus I Corinth. xi. satis aperte declaravit variam panis significationem, ex mutatione facta in pane. Nam ante consecrationem absolute nominavit panem, dicens: *Accipit panem*; post consecrationem autem semper addidit pronomem, quod indicaretur sermonem esse de pane consecrato, et mutato; ait enim:

Quotiescumque manducabitis panem hunc, id est, panem sic benedictum, et consecratum, et proinde mutatum in aliam substantiam. Adde, quod de pane non mutato falsum esset, quod Paulus dicit: Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat, et, reus erit corporis, et, non djudicandus corpus Domini.

Quartum argumentum Kemnitius sumit a ratione Sacramenti. Nam secundum Scripturas Eucharistia Sacramentum est sicut Baptismus. At si desit substantia panis, tollitur ratio Sacramenti; ergo non est Scripturis conformis ista transubstantiatio. Assumptio probatur. Primo, in Sacramento requiritur, ut sint duæ res, materia, et forma; res terrena, et celestis; verbum enim accedens ad elementum, non annihilat elementum, sed facit Sacramentum. At transubstantiatio tollit materiam, et rem terrenam, et annihilat elementum.

Secundo, Sacramenta sunt instituta ad confirmandam fidem rerum invisibilium per signa visibilia: ideo enim abluiamur in Baptismo, ut credamus nos ita vere, et certo interius lavari per gratiam, ut exterius lavamur per aquam, et eodem modo panem manducamus in Eucharistia, ut credamus nos ita vere, et certo accipere corpus Domini, ut accipimus panem externum. Sed si ille non est panis, sed spectrum panis, et ludificamur, ac decipimur in symbolo externo; quomodo fides rerum celestium confirmabitur?

Tertio debet esse analogia inter Sacramenta, et rem, cujus Sacramenta sunt, juxta Augustinum in epist. 23. Duplex autem analogia est in Sacramento Eucharistie. Una, quod sicut panis materialis alit, et sustentat corpus animale, ita corpus Christi est cibus nutriens, et sustentans novum, et internum hominem. Altera, quod sicut panis triticeus est quadam substantia ex multis granis coacta, ita unum corpus efficiuntur, qui de uno illo pane Eucharistie participant. Quæ significationes omnes intercedunt, si substantia panis tollitur.

Respondeo: Substantia panis non pertinet ullo modo ad rationem Sacramenti Eucharistie, sed sola accidentia externa, ut supra ostendimus lib. II. cap. 9. Sacramentum enim est signum sensibile, cui per accedens est, ut habeat substantiam annexam, vel non habeat.

Ad Primam probationem dico, rem terrenam in Eucharistia esse species illas sensi-

biles, quæ terrenis sensibus percipiuntur; materiam autem, ex qua Sacramentum conficitur, dico esse verum panem triticeum, qui in Sacramento jam confecto remanet, quatenus opus est, id est, remanet quantum ad id, quo Sacramentum, id est, signum sensibile est. Porro verbum ad elementum accedens, non annihilat elementum, sed tamen mutat eo modo, quo opus est, ut fiat hoc magnum, et mirabile Sacramentum. Quod autem nulla sit in hac mutatione annihilatio, et supra breviter docuimus, et infra iterum docebimus in solutione argumentorum Petri Martyris.

Ad secundam probationem dico, ad fidem confirmandam rerum invisibilium, satis esse si externum signum vere percipiatur, etiamsi non sequatur effectus ejus signi, ut est res naturalis. Explico: in Baptismo aspergimur aqua, ad significandam internam lotionem anime, et tamen non est opus, ut reipsa sordes corporis aqua illa purgentur, sed satis est si leviter ab illa aqua contingamur. Non enim aspergimur, ut lavemus corpus, sed solum gratia significationis, et ideo satis est si ita ab aqua attingamur, ut est signum internæ ablutionis. Sic igitur in Eucharistia, quia non sumimus cibum corporalem, ut caro inde nutriatur, et pinguescat; sed solum gratia significandæ internæ refectio- nis, ideo satis est, si vere corporali ore sumamus panem, quatenus significare potest. Significat autem panis ratione accidentium, quæ sola sunt signa sensibilia; itaque satis est, si panis sumatur, quoad accidentia. Neque est hic ulla ludificatio, quia norunt fideles se non sumere panem illum, nisi causa signi; signum autem verissimum, et verissime sumunt. Adde, quod etiam adversarii id fateri coguntur. Nam si forte detur alicui ab ipsis tam exigua particula panis consecrati, ut non sufficiat ad hominem alendum corporaliter; vel detur magna quidem portio, sed homo qui recipit, et virum debilitate, et gravi morbo nutrirî nequeat: non propterea negabunt verum Sacramentum ab illo fuisse acceptum; non igitur est opus ut cibus ille nutriat, sed tantum ut si nutritionis signum. Adde ultimo, quod etiam species Sacramenti nutriendi, si in magna copia sumerentur: sicut enim divino miraculo manent sine subjecto, ita etiam nutriunt, ut Theologi docent.

Ad tertiam probationem dico, analogiam inter panem, et Christum non requirere, ut

(1) Math. xxv, 26; Luc. xii, 19; I Cor. xi, 75. — (2) I Cor. x, 16, 17; xi, 26, 27 et 28.

panis vere nutriat, et ex multis granis constet, sed satis esse si naturaliter representet eam rem, quæ vere nutrit, et ex multis granis constat. Nam Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ ob analogiam inter columbam et Spiritum sanctum; et tamen non fuit opus, ut illa columba esset vera columba, quoad substantiam, sed satis fuit, ut speciem exteriorem columbæ haberet. Et serpens aneus Christum representavit ob analogiam inter serpentem, et Christum; et tamen non fuit ille verus serpens, quoad substantiam.

Ultimo ex Patribus multa collegit Kemnitius contra transubstantiationem, sed ea omnia explicata sunt a nobis in II. libro: nam illa eadem afferebantur etiam a Calvinistis contra veritatem corporis Domini in Eucharistia. Vide quæ diximus de testimoniis Irenæi, Ambrosii, Theodoretii, Gelasii et Isidori. Horum enim duntaxat testimonia adducit, et cum nihil novi afferat, frustra in eorum confutatione immoraremur.

CAPUT XXIV.

Refelluntur objectiones Petri Martyris.

Petrus Martyr in lib. *contra Stephanum Gardinerum* multa argumenta, vel proponit, vel ab aliis antea proposita confirmat contra transubstantiationem: sed ex iis multa, quæ ex verbo Dei, vel ex Patribus sumuntur, supra a nobis refutata sunt. Nunc iis omissis, reliqua prosequemur.

Primum argumentum habetur objectione 13. cui argumento ad marginem libri hoc elogium adscripsit: « Nota utile argumentum. » Sic igitur argumentatur: « Sicut Dominus Joan. VI. de se dixit, Ego sum panis; ita Matth. XXVI. de pane dixit, Hoc est corpus meum. Sed cum ait, Ego sum panis; non se mutavit in panem: ergo cum ait, Hoc est corpus meum; non mutavit panem in corpus suum. »

Respondeo: non sunt omnino similes illæ duæ sententiæ. Nam cum Dominus ait: *Ego sum panis*, non loquebatur de pane triticeo, sed de pane cælesti; nunquam enim dixit absolute: *Ego sum panis*, sed, *Ego sum panis vivus*, aut *panis vitæ*, aut aliud hujusmodi. Quare non fuit opus ulla mutatione, ut illæ

sententiæ veræ essent, cum pro eodem Christo supponerent, tam pronomen, *ego*, quem nomen *panis*. At cum idem Dominus ait: *Hoc est corpus meum*; ex adversariorum sententiâ, illud, *Hoc*, demonstrat panem triticeum; ex sententiâ autem Catholicorum demonstrabat id, quod continebatur sub triticeo panis speciebus. Itaque ex sententiâ adversariorum, sensus erat, Hic panis triticeus est corpus meum: quæ sententiâ non potest esse vera, nisi panis mutetur in corpus Domini, ut supra ostendimus. Ex sententiâ etiam Catholicorum non potest esse verum illud Domini pronunciatum, nisi fiat mutatio panis in corpus; non enim ante mutationem, id quod sub speciebus illis continetur, est corpus Domini, sed panis triticeus substantia. Quare in illo utili argumento major propositio est falsa, si illud, *sicut*, dicat similitudinem propositionum: si autem ita accipiatur illud, *sicut*, ut solum significet ejusdem Christi esse utramque sententiâ; tunc major propositio est vera, sed consequentia est mala, quia in alio sensu Dominus unum dixit, et in alio sensu aliud.

Secundum argumentum in objecto 14: « Transubstantiatio aperit fenestram Marcioni, Valentino, Eutychemi, aliisque hæreticis, qui Christi corpus phantasticum esse dicebant; nam si substantia corporis ejus invisibiliter volitat per innumera loca, et modo hic incipit esse, modo illic, quis non suspicatur esse phantasma? »

Tertium argumentum est ibidem: « Non potest panis totaliter desinere esse, quin annihiletur. At quod annihilatur, non potest converti, vel transire in aliam substantiam, et proinde nec transubstantiari, nisi vocabulis abuti velimus; ergo est impossibilis transubstantiatio, qualis a Catholicis ponitur. Probat primam propositionem: nam panis erat aliquid, et jam est nihil; ergo est annihilatus. Quod autem sit nihil probat, quia nusquam est, nullus est, nulla pars ejus remanet. Nec potest responderi non annihilari quia succedit ei res nobilior, nam quando cibus in stomacho vertitur in carnem humanam, succedit ei res nobilior, et tamen dicitur simpliciter corrumpi. Probat autem secundam propositionem, quia converti, vel transire unum in aliud significat, si proprie loquendum sit, unum et idem manere sub utroque termino, alioqui non transit, sed resiliit vel recedit unum ab alio, si uno veniente alterum cedit. Et quia hoc argumen-

tum videtur Petro Martyri insolubile, ita loquitur nobiscum: « Si ageretur cum belluis non deberetis audere tam *debeturæ*, et monstrosa loqui. Gratia sit Deo, qui tam manifeste perdit sapientiam sapientium, et intelligentiam intelligentium rejicit. Ipse novit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Hoc quoque tempore ad nostram institutionem non dedignatur comprehendere sapientes in astutia ipsorum. » Hæc ille.

Calvinus quoque lib. IV. Institut. cap. XVII. §. 14. contendit, Catholicos non ponere veram conversionem, sed annihilationem panis. Quod idem asserit Kemnitius loco notato: et ante eos Joannes Wiclefus apud Thomam Waldensem, tomo II. cap. LXVIII. ubi etiam deducebat Christum esse Deum malum Manichæorum, si vera sit transubstantiatio, quia annihilabit res bonas a Deo creatas.

Respondeo: Argumentum de phantasmate Marcionistarum, verum phantasma mihi esse videtur: habet enim faciem quandam argumenti, sed verum argumentum non est, cum nihil concludat pro adversario. Nam phantasma, seu phantastica corpora, quæ esse putabant Christi corpus Marcionistæ, Manichæi, Eutychemiani, videntur esse vera corpora, si externis oculis considerentur, et tamen re ipsa non sunt vera. At corpus Christi in Eucharistia ex Catholicorum sententiâ non videtur oculis externis esse verum corpus et tamen re ipsa est. Itaque habet corpus Christi in Eucharistia contrarias condiciones iis quæ conveniunt corpori phantastico. Quare argumentum adversarii concludit contrarium ejus, quod ipse volebat.

Ad alterum ex iis, quæ supra diximus cap. XVIII. patet solutio: sed ne Martyr nimium gloriatur, respondeo ad singulas partes argumenti ipsius. Nego igitur panem annihilari, atque assero verissime converti. Ad illam probationem: « Panis aliquid erat, et nunc nihil est, nullus est, nusquam est, etc. » respondeo, non propterea esse annihilatum. Nam etiamsi panis nihil sit, tamen id in quod ipse conversus est, non est nihil, nec nullum, nec nusquam. Non enim dicitur annihilari quod manet nihil in se, sed quod terminatur in nihil, ita ut terminus actionis, qua ipsum desinit esse, nihil sit: alioqui aqua, quæ a Domino versa est in vinum, annihilata fuisset; nam post conversionem nihil fuit, nulla fuit, et nusquam fuit. Neque obstat quod forte materia manserit; nam mate-

ira non est aqua; et præterea saltem forma substantialis aquæ, et multa ejus accidentia annihilata fuissent, quia nihil omnino eorum mansit.

Ad exemplum de cibo, qui in stomacho corrumpi dicitur etiamsi succedat ei res alia nobilior, respondeo proprie loquendo: cum succedit res nobilior, tota illa actio generatio dicitur, non corruptio, sicut e contrario, cum succedit res ignobilior corruptio dicitur, non generatio. Quia tamen revera ubicunque est generatio unius, ibi est corruptio alterius, admitto cibum vere corrumpi, ut caro humana generetur, et eodem modo admitto panem per consecrationem interire, ut ei succedat corpus Christi: sed aliud est corrumpi, et interire, aliud annihilari. Corruptio enim sive interit, quidquid desinit esse: at non annihilatur nisi quod ita desinit esse, ut nihil succedat, ita ut ejus desinitio terminetur ad nihil. Itaque cibus corrumpitur quidem, quia desinit esse, sed non annihilatur quia non desinit in nihil, sed in carnem humanam.

Quantum autem ad alteram propositionem argumenti Petri Martyris, respondeo, aliud esse transire de uno ad aliud, aliud transire unum in aliud. Cum enim dicimus transivisse aliquid de uno ad aliud, tunc significamus permanentiam ejusdem rei in utroque termino: et hoc modo quando unum sic cedit alteri venienti, ut migret ad aliud, dicitur resiliire, seu recedere, et transire ab illo, cui cedit, non autem in illud transire. At vero, cum dicimus, unum transire in aliud, tunc non significamus permanentiam ejusdem rei in utroque termino, sed significamus desitionem unius rei, et inchoationem alterius. Sic dicimus usitatissime noctem converti, seu transire in diem per ortum solis, et diem in noctem per solis occasum; ligna in ignem per combustionem; cibum in hominem per nutritionem; et elementa in invicem per mutuum conflictum; atque hoc modo dicimus panem converti, seu transire in corpus Christi; non autem aliquid tertium de pane transire ad corpus Christi. Hinc igitur patet quam inepta, et frigida fuerit Pseudomartyris gloriatio.

Quantum argumentum habetur objectione 39. ubi ex confessione Berengarii, quæ habetur can. Ego Berengarius, de consecrat. distinct. 2. argumentum sumit. Nam in ea Confessione, quæ a Concilio Romano approbata fuit, habetur panem, et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem esse non solum Sacramentum, sed etiam verum